

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Problém poznání u René Descarta
The Problem of Knowledge in René Descartes

Eva Repšová

Vedoucí práce: doc. Mgr. David Rybák, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Anglický jazyk – Základy společenských věd

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Problém poznání u René Descarta potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 5. 12. 2022

Děkuji vedoucímu práce doc. Mgr. Davidu Rybákovi, Ph.D., za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce pojednává o problematice poznání u významného francouzského filosofa René Descarta z klíčové proměny, kterou Descartova filosofie přináší, totiž z hlediska jistoty poznání a vědění. Jejím cílem je objasnit, v čem spočívá smysl poznání pro Descarta a co pro něj ustanovuje pravdivé poznání. Práce se tak ve stručnosti zabývá určitými pravidly, které Descartes stanovil jako nezbytné k dosažení pravdivého poznání, poznání, o němž nelze pochybovat a metodou, již Descartes ve čtyřech krocích stanovil ke stejnému účelu. Nejprve je však představeno několik aspektů, jimiž se Descartes odlišuje od předchozí antické a středověké metafyzické tradice filosofie. Práce posléze podrobně představuje Descartovou metodickou skepsi, jejímž smyslem bylo systematické zpochybnění všeho, co mohlo být v minulosti poznáváno nepravdivě, aby se cestou jistých poznatků mohlo dojít k dosažení pravdivého poznání. Zabývá se tak jejími jednotlivými kroky, tedy zneplatněním všech dosavadních poznatků i smyslového poznání všeho jsoucího, a následnými dvěma hypotézami: argumentem souvislého snu a hypotézou klamajícího démona. Následně zkoumá způsob, jakým Descartes dochází k zajištění pravdivosti existence svého vlastního já a stanovení podstaty onoho já, jež je ve filosofii přístupem v tehdejší době úplně novým a prvotním. Dále se zabývá způsobem, přes nějž se Descartes ubírá k opětovnému ustanovení pravdivosti existence vnějšího světa. Rozebírá podrobněji Descartovy důkazy Boží existence vzhledem k tomu, že je Boží existence pro Descarta důležitým faktorem k ustanovení pravdivého poznání.

KLÍČOVÁ SLOVA

poznání; Descartes; idea; subjekt; objekt

ABSTRACT

This bachelor thesis concerns the problem of knowledge for a significant French philosopher René Descartes discussed from the key change that Descartes' philosophy brings which is about the viewpoint of certainty of cognition and knowledge. Its aim is to clarify the meaning of knowledge and what constitutes true knowledge for Descartes. The thesis therefore briefly discusses certain rules which Descartes determined as necessary for reaching true knowledge, the knowledge that cannot be doubted and the method consisting of four steps that Descartes established in order to reach the same objective. Firstly, a few aspects in which Descartes differs from the preceding antique and medieval metaphysic tradition of philosophy are presented. Then, the thesis presents in detail Descartes' methodic doubt the point of which has been to systematically question everything that could be experienced as untrue in the past in order to reach true knowledge through the journey of connecting indubitable principles. Therefore, it addresses its individual steps meaning the invalidation of all previous knowledge including sensory knowledge and the subsequent two arguments: the dream argument and the evil demon argument. Subsequently, it enquires into the way in which Descartes attains the certainty of the veracity of the existence of one's own self and the determination of the nature of this self, which was a novel approach to philosophy at that time. In addition to that, it deals with the way in which Descartes reaches the veracity of the existence of the outer world. It discusses Descartes' proofs of the existence of God in more detail since God's existence is a significant factor for the determination of true knowledge for Descartes.

KEY WORDS

knowledge; Descartes; idea; subject; object

Obsah

Úvod.....	8
1. René Descartes a metafyzická tradice filosofie	9
2. Způsoby vedoucí k poznání	12
2.1. Pravidla, jimiž lze dospět k jistotě poznání	12
2.1.1. Intuice.....	13
2.1.2. Dedukce.....	13
2.1.3. Indukce	13
2.2. Představení metody.....	14
3. Poznávání metodou pochybování	16
3.1. Metodická skepse	16
3.2. Argument souvislého snu	17
3.3. Hypotéza boha klamatele.....	20
3.4. Existence <i>já</i>	21
3.5. Myslící substance	24
3.5.1. První poznání.....	24
4. Poznání skrze důkaz existence Boha	27
4.1. Rozdělení důkazů Boží existence	27
4.2. Ideje, druhy idejí a idea Boha.....	28
4.3. Objektivní a formální realita.....	30
4.4. Původ ideje Boha.....	32
4.5. Vyvrácení hypotézy boha klamatele.....	35
4.6. O příčinách chyb a omylů.....	36
5. Esence a existence.....	40
5.1. Esence a existence materiálních věcí.....	40
5.2. Ontologický neboli apriorní důkaz existence Boha.....	42
Závěr.....	44

Seznam použité literatury:.....	45
---------------------------------	----

Úvod

Cílem této bakalářské práce je objasnit, v čem spočívá smysl poznání pro francouzského filosofa René Descarta a jak je zaručena pravdivost poznání. Zabývám se představením problematiky poznání z klíčové proměny, kterou Descartova filosofie přináší, totiž z hlediska jistoty poznání a vědění. Věnuji se především vybraným pravidlům pro stanovení jistoty poznání a postupu metodické skepse. Metodou práce je interpretace Descartových filosofických textů s využitím odborné sekundární literatury.

Práce se zaměřuje na aspekty, které pro René Descarta představují smysl poznání, a to sice na myslící subjekt coby zdroj pravdivého poznání ve smyslu rozlišování mezi jasnými a zřetelnými představami, jež zakládají za podpory pravdivého Boha pravdivost lidského poznání, a smíšenými představami, jež toto poznání nezaručují.

V první kapitole pojednávám o srovnání rozdílných přístupů metafyzické tradice a Descartovy filosofie ve vybraných aspektech, a to sice v rozumění smyslu pravdivosti jsoucího, odlišného konceptu pravdy a rozdílného konceptu rozumového poznání.

V druhé kapitole přibližuji určitá Descartova pravidla, která Descartes stanovuje za nesmírně důležitá k nalezení nezpochybnitelné pravdy a jistoty poznání a vědění. V této kapitole také rozebírám jednotlivé kroky Descartovy metody.

V třetí kapitole, která se týká části postupu metodické skepse, přibližuji, jak Descartes postupuje od zpochybnění veškerého dosud získaného poznání přes zavedení dvou hypotéz (argumentu souvislého snu a hypotézy klamajícího démona) k prvnímu jistě získanému poznatku, totiž existenci vlastního já a povahy onoho myslícího já.

Ve čtvrté kapitole podrobněji rozebírám postup od nalezení jistého poznání vlastní existence k dokázání Boží existence.

V páté kapitole se věnuji esenci materiálních věcí a tomu, jak Descartes dokazuje jejich existenci, a apriornímu neboli ontologickému důkazu Boží existence.

1. René Descartes a metafyzická tradice filosofie

Novověká filosofie, jejímž představitelem francouzský filosof René Descartes byl, se liší od starověké a středověké metafyziky v mnoha aspektech, od rozumění smyslu pravdivosti jsoícího přes odlišný koncept pravdy po jiné pojetí rozumového poznání. Některé z těchto aspektů v této kapitole podrobněji rozeberu. Kromě Descartových děl zde vycházím z knihy *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela* od Milana Sobotky¹ a článku stejného autora nazvaného *Pojetí substance a pohybu v Descartově a Aristotelově filosofii*², dále také z kapitoly Descartes a antická metafyzika v kolektivní monografii *Filosofické dílo René Descartesa*.³

Ačkoli René Descartes hlásá „nezávislost na (filosofické) tradici“⁴, tak se o některé názory svých předchůdců opírá. Někdy sice proto, že ho jeho metoda vycházení z jistých poznatků vedoucí k dalším jistým poznatkům dovedla ke stejným závěrům, ale někdy z myšlenek filosofické tradice vychází, neboť sdílí její předpoklady.⁵ Avšak ona metoda Descarta dovedla k poznatku o existenci vlastního já⁶, který se ve filosofické tradici skrze Descarta objevuje prvně.⁷

V Descartově filosofii se objevují pojmy, které z metafyzické tradice přebírá, ačkoli význam, který těmto pojům dává, se liší od jejich významu u starověkých a středověkých autorů. Týká se to například pojmu *substance*, převzatého od Aristotela, který Descartes používá ve smyslu věc, která „k tomu, aby existovala, nepotřebuje žádnou jinou věc“⁸ nebo pojmu *idea*, který Descartes na rozdíl od Platóna chápe v širším pojetí ve smyslu „předmět duševní činnosti.“⁹

Co se týče Descartovy návaznosti na předchozí filosofickou tradici v oblasti pravdivosti jsoícího, dochází ke změně přístupu oproti předchozím autorům.

¹ SOBOTKA, Milan. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1994.

² SOBOTKA, Milan. Pojetí substance a pohybu v Descartově a Aristotelově filosofii. *Filosofický časopis*. Praha: ČSAV, 1970, 18 (4), s. 612–626.

³ MRÁZ, Milan. Descartes a antická metafyzika. In: *Filosofické dílo René Descartesa*. Praha: Filosofia, 1998. Dále citováno jako *Mráz*.

⁴ *Mráz*, s. 20.

⁵ *Mráz*, s. 20–23

⁶ O existenci sebe samého podrobněji v kapitolách 2. 4. a 2. 5.

⁷ *Mráz*, s. 23.

⁸ DESCARTES, René. *Principy filosofie*. Praha: Filosofia, 1998, s. 53.

⁹ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992, s. 60.

René Descartes v postupu své metody hyperbolické skepse zpochybňuje existenci všech jsoucích věcí, včetně sebe samého, smyslově poznatelných věcí i Boha. Domnívá se, že pravdivost existence jsoucího není předem daná a není podle něj možné považovat svět a věci v něm za pravdivé jen proto, že je smyslově vnímáme. Zpochybňuje tak existenci všech jsoucích věcí, a hledá poznání, které může považovat za jisté.¹⁰

Naopak v křesťanské metafyzické tradici, na niž Descartes navazuje, byl svět považován za skutečný a pravdivý a existence jsoucích věcí nebyla takto systematicky zpochybňována. Garantem pravdivosti a bytí byl vposledu Bůh. Jsoucí věci se od sebe v metafyzice lišily mírou svého bytí vůči bytí absolutnímu, podle čehož byly hodnoceny jako více nebo méně dokonalé. Tímto tématem se zabýval jak Platón, který učleňoval jsoucí věci podle stupňů bytí, tak také Aristoteles, pro kterého každý pohyb jsoucího znamenal způsob podílu na absolutním bytí z hlediska jeho místa v kosmické hierarchii, dále Plótinos nebo Tomáš Akvinský.¹¹ Tuto metafyzickou myšlenku o stupních dokonalosti Descartes přejímá do své teorie¹² o stupních objektivní reality a dále ji rozvíjí.¹³

Posun od metafyzické tradice se v Descartově filosofii projevuje také v rozdílném konceptu pravdy. V metafyzické koncepci byla pravda základní funkcí bytí, bez které by bytí nebylo možné a veškeré poznání bylo „zakotveno v bohu jako důvodu (*ratio*) všech věcí, které boha (*nedokonale*) napodobují.“¹⁴

Descartův koncept pravdy je úplně odlišný. Svět pro něj již není a priori pravdivý, skutečný a poznání má být podle něj založeno v myšlení nás samotných, nikoli ve věcech, ale skrze poznávající subjekt.¹⁵ Pro Descarta je důležitá evidence „s níž já přitakává jistým poznatkům. (...) Jediným předpokladem filosofie je tedy oprávněnost evidence (*jasnosti a zřetelnosti*) jako měřítko platnosti zkoumaných tezí.“¹⁶ Pro Descarta smyslové vnímání není měřítkem pravdivosti, jelikož předměty nemůžou podle smyslového vnímání být poznávány autenticky.

¹⁰ DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia = Meditace o první filosofii*. Praha: OIKOYMENH, 2015. Dále citováno jako *Meditace o první filosofii*.

DESCARTES, René. *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992. Dále citováno jako *Rozprava o metodě*.

¹¹ SOBOTKA, Milan. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1994, s. 9–11. Dále citováno jako *Dějiny novověké filosofie*

¹² Ohledně Descartovy teorie o stupních objektivní reality podrobněji v kapitolách 3. 1. a 3. 2.

¹³ *Dějiny novověké filosofie*, s. 11

¹⁴ *Dějiny novověké filosofie*, s. 14

¹⁵ SOBOTKA, Milan. Pojetí substance a pohybu v Descartově a Aristotelově filosofii. *Filosofický časopis*. Praha: ČSAV, 1970, 18 (4), s. 618–620. Dále citováno jako *Pojetí substance a pohybu*.

¹⁶ *Dějiny novověké filosofie*, s. 15

A tak se soustředí raději na to, co je racionálně evidentní než na to, co je smyslově zřejmé a je pro něj důležité poznání skrze rozum, skrze evidenci.¹⁷

Třetí rozebíraný rozdíl se týká toho, odkud pochází rozumové poznání. U Aristotela „*jsou smyslové představy předpokladem a základem rozumového poznání, i když se rozumové poznání na ně neredukuje.*“¹⁸ Tak si můžeme všimnout, že u Aristotela jsou smyslové představy brány za něco jistého, za něco evidentního, o co se může rozumové poznání opřít.

Naproti tomu u Descarta smyslové vnímání nemůže představovat základ pro poznání, protože smysly jsou častokrát zdrojem klamu a on hodlá nalézt něco, co je poznatelné s jistotou, což vede k pozastavení vynášení souhlasu ohledně dalších věcí, nejen smyslově poznatelných věcí.¹⁹

V následujících kapitolách budu rozebírat Descartova pravidla ke stanovení poznání a Descartův postup poznávání od zpochybnění všeho, co je možné podrobit metodické skepsi přes dokázání existence vlastního já a důkaz existence Boha až po důkaz smyslově vnímatelných věcí v jeho díle *Meditace o první filosofii* z důvodu stanovení toho, co pro Descarta ustanovuje pravdivé poznání za využití sekundární literatury a dalších Descartových děl *Rozprava o metodě* a *Principy filosofie*.

¹⁷*Pojetí substance a pohybu*, s.618–620, s. 622

¹⁸*Pojetí substance a pohybu*, s. 616

¹⁹*Meditace o první filosofii*, s. 29–31. O věcech, o kterých Descartes pochybuje, bude podrobněji pojednáno v kapitole 3.

2. Způsoby vedoucí k poznání

Descartes již ve svém díle nazvaném *Pravidla pro vedení rozumu*, které předchází jak *Meditacím o první filosofii*, tak *Rozpravě o metodě*, stanovuje formální pravidla, která by ho měla dovést k jeho cíli stanovit takovou vědu, která umožní jasné a pravdivé poznání.

V tomto díle je stanoveno 21 pravidel, z nichž některá později utvořila onu známou Descartovu metodu, na jejímž základě staví své metodické pochybování rozebírané v *Meditacích o první filosofii*.

V této kapitole ve stručnosti představím některé z pravidel, jež Descartes považuje za významné z hlediska získání jistoty poznání.

2.1. Pravidla, jimiž lze dospět k jistotě poznání

Jedním z pravidel je, že by se člověk neměl domnívat, že k poznání dospěje nejlépe tak, že si vybere jen dílčí cíl, jednu vědu, na kterou se bude soustředit plně. Podle Descarta je to naopak, pro získání poznání je nezbytné se věnovat všem vědám, nikoli si volit jen jednu jedinou, jelikož všechny vědy jsou podle něj natolik spojené, že jedině studováním všech dosáhne pravého pokroku a získá moudrost.²⁰

Podle Descarta máme studovat jen to, co se dá poznat jistě, protože pokud se člověk příliš zabývá něčím, co ani poznat nemůže, odvádí ho to od jeho cesty k pravému poznání. Tímto problémem se zabývá ve svém druhém pravidle, které zní takto: „*Je vhodné zabývat se toliko těmi předměty, o nichž je náš rozum zjevně schopen získat jisté a nepochybné poznání.*“²¹ Podle Descarta „*veškerá věda je jisté a zřejmé poznání,*“²² a tak by se člověk měl věnovat jen těm poznatkům, jež odpovídají definici tohoto pravidla, tedy poznatkům, jež jsou nezpochybnitelné, což pro Descarta z věd naplňuje pouze aritmetika a geometrie. Descartes však nevyklučuje zabývání se ostatními vědami, ale domnívá se, že by člověk neměl marnit čas tím, že se bude zabírat věcmi, jež jsou natolik složité, že je není možné pochopit, a které tudíž místo jistého poznání vedou k více pochybnostem.²³ Descartes se domnívá, že tomu tak je proto, že „*poznání věcí ze zkušenosti bývá často klamné.*“²⁴ Stanovuje tak dva způsoby, kterými se dá dospět k jistému a pravdivému poznání, a to sice intuici a dedukci.²⁵

²⁰*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 9–11

²¹*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 13

²²*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 13

²³*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 13–17

²⁴*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 17

²⁵*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 23

2.1.1. Intuice

Intuice je dle Descartovy definice „*chápaní čisté a pozorné mysli, které je natolik snadné a rozlišené, že naprosto nezbyvá žádná pochybnost o tom, co chápeme, anebo, což je totéž, nepochybné chápání čisté a pozorné mysli, které se rodí jedině ze světla rozumu...*“²⁶

Intuice²⁷ je podle Descarta nejspolehlivějším způsobem poznání, kterým se dá poznat například to, že člověk existuje, jak vypadá trojúhelník nebo to, že 2 a 2 dává dohromady 4.

Zajímavé je, že ač v *Pravidlech pro vedení rozumu* tyto pravdy považuje Descartes za nezpochybnitelné, protože je nahlíží svých duchem a používá pro jejich poznání metodu intuice, kterou považuje za nejjistější, tak přesto je ve svém pozdějším díle *Meditace o první filosofii* podrobí metodické skepsi a zpochybní jejich existenci, ač již dříve je považoval díky způsobu, jakým je poznává, za pravdivé.²⁸

2.1.2. Dedukce

Dedukce je považována za druhý nejjistější způsob poznání po intuici. Ač je intuice z těchto dvou způsobů nejspolehlivější, tak ani v dedukci se nelze zmýlit. Pomocí dedukce totiž chápeme „*vše, co vyplývá nutně z nějakých jiných věcí, které jsou známy s jistotou.*“²⁹

Dedukce je nutná proto, že ne vše lze poznávat intuicí, a tak je nutné zavedení další metody. Pro poznávání prvních principů používá Descartes intuici, kdežto dedukce je používána pro to, co nelze poznat intuicí a pro věci, které jsou z oněch prvních principů odvozeny. Intuici a dedukci tedy pokládá za metody, jež jsou jediné, které se dají využít k tomu, aby se dalo dojít k určitému poznání bez rizika omylu.³⁰

2.1.3. Indukce

Descartes k těmto dvěma způsobům dokazování později přidává ještě indukci neboli výčet, které tyto dva způsoby doplňuje v „*dosažení úplnosti vědění.*“³¹

Pokud nelze k poznání dospět ani intuicí, ani dedukcí, dochází k využití indukce. Jako indukci, která splňuje kritérium třetího nejjistějšího způsobu k poznávání, Descartes stanovuje „*pouze takový výčet, z něhož se pravda odvodí s větší jistotou než kterýmkoli ostatním*

²⁶Pravidla pro vedení rozumu, s. 23

²⁷Pravidla pro vedení rozumu, s. 23–25

²⁸O metodické skepsi podrobněji v následujících kapitolách

²⁹Pravidla pro vedení rozumu, s. 25

³⁰Pravidla pro vedení rozumu, s. 25–27

³¹Pravidla pro vedení rozumu, s. 57

způsobem dokazování s výjimkou prosté intuice.“³² Je tedy nezbytné, aby byly zachovány všechny důležité části výčtu, abychom nic důležitého neopomenuli, proto musí být tento způsob prováděn velice pečlivě. Indukcí se dá dokazovat vícero věcí, takže někdy je nutné, aby výčet byl úplný a zahrnoval všechno z dané kategorie, někdy stačí, aby do výčtu byly zahrnuty jasné poznatky, a není nutné, aby obsahoval všechny poznatky.³³

2.2. Představení metody

Descartův názor, že k tomu, aby člověk mohl dospět k pravdivosti věcí, je nutné využít metodu, se nachází v pořadí čtvrtém z jeho pravidel: „*K nalézání pravdy věcí je nutná metoda.*“³⁴

Již toto pravidlo ukazuje, že Descartes posléze svou metodu stanovil z toho důvodu, aby mohl dospět „*k pravdivému poznání všeho.*“³⁵

Metodou Descartes myslí taková „*jistá a snadná pravidla,*“³⁶ která člověka, již se jimi bude řídit, povedou k tomu, že „*nikdy nezamění nic nepravdivého za pravdivé.*“³⁷

Descartes zde také podotýká, že vždy začne „*od nejjednoduššího a nejsnadnějšího,*“³⁸, což můžeme vidět jako třetí krok jeho pozdější metody v Rozpravě o metodě.

Metoda vyjádřená v *Rozpravě o metodě*³⁹ stanovuje toliko čtyři kroky, jež člověka mají dovést k jistému poznání.

Descartes jako první krok metody stanovuje „*nepřijímat nikdy žádnou věc za pravdivou, již bych s evidencí jako pravdivou nebyl poznal.*“⁴⁰ Jedná se tedy o to, že by si měl člověk vždy ověřit svůj získaný poznatek předtím, než ho prohlásí za platný, aby nedošlo k tomu, že bude pokládat za pravdivé něco, co pravdivé ve skutečnosti není a stavět na tom své další poznatky. Nejprve musí dojít k ověření si daného poznatku, aby mohl být skutečně prohlášen za pravdivý, aby nedošlo k onomu zaměnění nepravdivého za pravdivé ze čtvrtého pravidla, na němž bychom poté vystavěli všechno další své poznání. Descartes se dále domnívá, že by tento proces měl být uskutečňován bez ukvapení, aby se člověk skutečně vyhnul tomu, že by

³²*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 57

³³*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 59

³⁴*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 29

³⁵*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 29

³⁶*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 29

³⁷*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 29

³⁸*Pravidla pro vedení rozumu*, s. 39

³⁹ *Rozprava o metodě*, s. 17

⁴⁰ *Rozprava o metodě*, s. 17

dané poznatky špatně zařadil. Do soudů by mělo být zahrnuto jen to, co je nezpochybnitelné, co „se objevilo tak jasně a zřetelně“⁴¹ mému duchu, abych neměl žádnou možnost pochybovat o tom.“⁴²

Druhým krokem, který Descartes stanovuje je rozčlenění všech zkoumaných problémů na co největší množství částí tak, aby byly vyřešeny tím nejlepším možným způsobem.

Třetím krokem je již onen zmíněný postup začínající těmi nejjednoduššími poznatky ze čtvrtého pravidla, jedná se o vyvozování myšlenek takovým způsobem, aby se začínalo „předměty nejjednoduššími a nejsnáze poznatelnými“⁴³ a pokračovalo se k těm nejhůře poznatelným poznatkům, těm nejtěžším.

Čtvrtým, a to konečným, krokem v metodě je „činit všude tak úplné výčty a tak obecné přehledy, abych byl bezpečen, že jsem nic neopominul.“⁴⁴ V posledním kroku metody se tedy jedná o to, aby si člověk dal pozor na to, aby na nic ve své cestě k poznání nezapomněl, aby nedošlo k tomu, že by jeho poznání ohledně dané věci nebylo úplné.

Tuto metodu Descartes posléze sám aplikuje ve svém pozdějším díle *Meditace o první filosofii* v postupu metodické skepse. V metodické skepsi zpochybňuje veškeré poznání, které dosud získal, protože si jeho pravdivost zatím ještě nedokázal sám ověřit. Skrze pochybování se snaží najít takové poznání, které by bylo nezpochybnitelné a jisté.

V následujících kapitolách se tak budu zabírat právě touto metodickou skepsí s využitím převážně Descartova díla *Meditace o první filosofii*, se kterou budu z větší části pracovat chronologicky, tak, jak to postup metody vyžaduje. Z dalších Descartových děl budu v těchto kapitolách vycházet částečně i z děl *Principy o první filosofie* a *Rozprava o metodě*, které v určitých svých částech o tomto tématu také pojednávají. Dále budu vycházet ze sekundární literatury, která se zabývá interpretací Descartových *Meditací*.

⁴¹ Více o jasných a zřetelných poznacích v kapitole 3. 5. 1

⁴² *Rozprava o metodě*, s. 17

⁴³ *Rozprava o metodě*, s. 17

⁴⁴ *Rozprava o metodě*, s. 17

3. Poznávání metodou pochybování

„Descartovým vědeckým cílem je naprostá jistota dosaženého poznání.“⁴⁵

Descartes si stanovil za cíl, aby poznání, kterého dosáhne, mohlo být považováno za naprosto jisté a pravdivé a nepodléhalo žádným pochybnostem. K tomu, aby tohoto cíle mohl dosáhnout, je pro něj důležité, aby byl schopen od sebe rozeznat poznatky pravdivé a poznatky klamně.⁴⁶

Jelikož se v průběhu života naučil spoustu poznatků, které se nakonec ukázaly jako nepravdivé, považuje Descartes za důležité pochybovat o všem, co je zpochybnitelné, „pochybovat o všem, v čem nalezneme třeba jen nejmenší podezření nejistoty.“⁴⁷

V cestě za jistým poznáním tak opouští své staré názory, a začne pochybovat o všem, co vzbuzuje jen možnost toho, že to nemusí být úplně jisté. Považuje za důležité vše, co by mohlo připouštět jakoukoli pochybnost, podrobit skepsi. Dokonce považuje za vhodné, aby to, co propadne dané skepsi, a připustí tedy sebemenší možnost toho, že ono poznání je klamně, považovat za nepravdivé. Touto cestou hodlá nalézt poznání, které bude jisté a nezpochybnitelné.⁴⁸

3.1. Metodická skepse

Descartes k dosažení jistoty poznání používá metodickou skepsi, která ve svém základu spočívá ve zdržení se souhlasu (*assensionem esse cohibendam*).⁴⁹ Descartes pozastavuje jak vynášení souhlasu, tak i nesouhlasu, chce zkoumat zdroj platnosti pravdivosti příslušných tvrzení.

Termín metodická skepse znamená postup podle předem stanovených metodických pravidel. Descartes si je ve své metodické skepsi vědom toho, že je sice myslitelné pochybovat úplně o všem, ale tím bychom se zbavili posledního měřítka pravdivosti a Descartes nechce pochybovat, jen proto, aby pochyboval, ale proto, aby došel jistoty a poznání. Z toho důvodu se vyhýbá pochybování o tom, že pochybuje.⁵⁰

⁴⁵ PATOČKA, Jan. Doslov. In: DESCARTES, René. *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992, s. 65.

⁴⁶ *Rozprava o metodě*, s. 7

⁴⁷ DESCARTES, René. *Principy filosofie*. Praha: Filosofia, 1998, s. 13. Dále citováno jako *Principy filosofie*.

⁴⁸ *Principy filosofie*, s. 13

⁴⁹ *Meditace o první filosofii*, s. 28–29

⁵⁰ *Rozprava o metodě*, s. 23

Descartes si uvědomuje, že spoustu věcí, které připustil jako pravdivé, je ve skutečnosti nepravdivých, a tak všechny své názory odbourává. Jelikož by bylo příliš zdlouhavé je odmítat jeden po druhém, tak odmítne principy, na nichž byly jeho názory vybudovány.⁵¹

V prvním kroku Descartes odmítne poznatky, které získal v průběhu svého studia, protože dospěl k tomu, že, ač jimi měl dosáhnout znalosti, odnáší si z něj také spoustu pochyb a omylů. Dospívá k tomu, že je třeba prozkoumat to, co se dříve učil v jazycích, čtení bajek, dějinách, poezii, matematice, teologii, filosofii a dalších vědách, neboť když zjistí, co je z nich pravdivé, tak se vyhne klamu. Snaží se zneplatnit všechny poznatky získané z tradice filosofie. Domnívá se totiž, že když na jednu věc může mít více filosofů různé pohledy, je vše pochybné, jelikož podle Descarta může být pravdivý jen jeden názor. Rozhodl se nevěřit tomu, co získal pouze ze zvyků, protože to také může být klamné. Tak se chce řídit jen vlastním rozumem a hledat vědu, jež by se nalézala v něm samém.⁵²

Poté, co Descartes zneplatnil získané poznatky ze školy a z tradice filosofie vůbec, postupuje dalšími kroky k tomu, aby něco poznal jistě.

3.2. Argument souvislého snu

V dalším kroku Descartes pochybuje o existenci věcí, jež poznáváme skrze smysly. Zneplatňuje svoji dávnou domněnku, že vše, co nám smysly prezentují, je pravdivé. Činí tak z toho důvodu, že nás smysly mohou v některých případech klamat⁵³, třeba, co se týče věcí, které se nacházejí ve větší vzdálenosti od člověka, jenž je pozoruje. Descartes toto uvádí na konkrétním příkladu, že „*věže, které zdálky vypadaly kulaté, se někdy z větší blízkosti jevíly hranaté.*“⁵⁴ Domnívá se však, že některé smyslově poznatelné věci jsou nepopíratelné, „*například, že jsem zde, sedím u krbu.*“⁵⁵ To, že sedí u krbu, je podle něj nezpochybnitelné, protože to vnímá takovým způsobem, že mu připadá téměř nemožné, aby se to dalo popřít. Jenomže brzy poté následuje uvědomění, že se člověku v noci zdají sny, a tak jedním ze snů, který se mu může zdát, je, že sedí u krbu. A tak připouští, že existuje možnost, že to, že sedí u krbu, je jen pouhý sen. A on sám nemá možnost, jak si ověřit, zda se mu to zdá nebo zda bdí a jedná se o realitu, z čehož odvozuje, že je pravděpodobné, že sní:

⁵¹*Meditace o první filosofii*, s. 29

⁵²*Rozprava o metodě*, s. 8–12

⁵³*Meditace o první filosofii*, s. 31

⁵⁴*Meditace o první filosofii*, s. 109

⁵⁵*Meditace o první filosofii*, s. 31

*„Přímo mne ohromuje zjištění, že bdění nikdy nelze žádnými jistými známkami odlišit od snu, a právě toto ohromení mi téměř potvrzuje názor, že sním.“*⁵⁶

Jelikož si tuto hypotézu nelze ověřit, protože není v tomto momentě možné realitu bezpečně rozeznat od snu, je nutné brát v potaz možnost, že sním.

Gutschmidt⁵⁷ k argumentu souvislého snu uvádí, že jeho funkcí je umožnit pochybnost i u bezprostředních prožitků (což je například ono zmíněné sezení u krbu), jež by se mohly zdát nezpochybnitelné. Bezprostřední prožitek toho, že sedíme u krbu, by se mohl zdát nezpochybnitelným důkazem stavu bdění, protože nám připadá, že jej pocítujeme tak jistě, že ani není možné, aby to nebylo pravdivé. Tyto bezprostřední prožitky však nezpochybnitelné nejsou, protože je lze prožívat nejen ve stavu bdění, ale také ve snu, a tak skrze ně nelze vyvrátit možnost, že sníme.

Jelikož zatím nelze vyvrátit či potvrdit hypotézu, že to, co nám připadá jako realita, je sen, Descartes tuto možnost bere v úvahu. Vzhledem k tomu, že podrobuje skepsi vše, co je smyslově vnímatelné, zpochybňuje dále i existenci svého těla, aby hned vzápětí tuto pochybnost alespoň částečně vyvrátil, když sny přirovná k obrazům malířů:

*„Ale je třeba přiznat, že sny ve spánku jsou podobné malovaným obrazům, které mohly být vytvořeny jen podle skutečných věcí, a že tedy aspoň věci obecného rázu, oči, hlava, ruce a celé tělo nejsou jen zdánlivé, ale že skutečně existují.“*⁵⁸

Tuto Descartovu myšlenku lze interpretovat tak, že pokud malíř maluje obraz, nemůže v něm vymyslet něco, co by nevycházelo z něčeho, co už existuje, nemůže si vymyslet něco absolutně nového, co ještě nebylo objeveno. Pokud sny přirovnáme k těmto obrazům, což je docela dobře představitelné, že si sny můžeme vybavit jako určité obrazy, tak i kdybychom spali a toto vše, co považujeme za skutečnost, se nám vlastně zdálo, tak alespoň nějaké věci, které se ve snu objevují, musí reálně existovat. Pokud uvedeme příklad, že se nám zdá sen o tříhlavém psovi, tak sice ve skutečnosti neexistuje tříhlavý pes, dokonce nemusí ve skutečnosti existovat ani žádný pes, ale musí existovat hlava, ocas, nohy a podobně, a dané barvy, kterou náš pes ve snu měl, abychom si ve snu mohli představit jeho obraz, který je složený z těchto jednotlivých částí.

⁵⁶ *Meditace o první filosofii*, s. 31

⁵⁷ GUTSCHMIDT, Holger. *René Descartes – filosofie a věda*. Kritický úvod do jeho myšlení. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2021, s. 64–66. Dále citováno jako *Gutschmidt*.

⁵⁸ DESCARTES, René. *Úvahy o první filosofii, v nichž se dokazuje Boží existence a rozdíl mezi lidským duchem a tělem*. Praha: Svoboda, 1970, s. 38. Dále citováno jako *Úvahy o první filosofii*.

Descartes posléze zachází ještě dále a zpochybňuje i existenci oněch jednotlivých částí. „*A podobně, i kdyby tyto obecné věci, oči, hlava, ruce a podobně, mohly být neskutečné, přece nezbytně musíme přiznat, že aspoň některé jiné věci ještě jednodušší a obecnější jsou pravdivé. Z těch jako ze skutečných barev se tvoří všechny obrazy věcí, jež jsou v naší mysli, ať jsou již pravdivé, nebo klamně.*“⁵⁹

Pokud tuto myšlenku budeme posuzovat vzhledem k příkladu snu o tříhlavém psovi, tak pokud popřeme i existenci jednotlivých částí, tedy hlavy, ocasu a tak dále, tak musí existovat alespoň dané barvy, které psovi přiřkneme, a také musí existovat například tvar trojúhelníka, podle něhož si budeme představovat třeba uši, nebo kulovitý tvar, podle něhož si budeme představovat oči či oválný tvar, podle kterého si přimyslíme ocas a podobně.

Podle Descarta jsou dalšími jednotlivostmi, které mají být považovány za pravdivé „*veškerá tělesná přirozenost a její rozlehlost, tvar rozlehlých věcí, velikost čili jejich rozměry a počet a též místo, na němž mohu existovat, čas, v němž mohu trvat a podobně.*“⁶⁰

A tak jsou aritmetika a geometrie považovány Descartem za vědy jisté, protože „*pojednávají výhradně o nejjednodušších a nanejvýš všeobecných věcech a pramálo dbají na to, zda jsou tyto věci v přírodě či nikoli...*“⁶¹ Pro tento moment Descartes považuje matematické výroky za pravdivé, a domnívá se, že nemůžou být zpochybněny, bez ohledu na to, zda by došlo k prokázání či vyvrácení argumentu souvislého snu, tedy jsou považovány za pravdivé nezávisle na tom, zda člověk sní či bdí.⁶²

V několika předchozích odstavcích jsme mohli spatřit, že Descartes nejprve zpochybňuje existenci těla, aby následně prohlásil, že alespoň nějaké jeho části (hlava, ruce...) jsou pravdivé. Posléze opět zpochybňuje existenci těchto částí těla, ale hned vzápětí prohlašuje za pravdivé alespoň ještě jednodušší části. Zároveň jsme na začátku argumentu souvislého snu mohli vidět, že věci vnímané smysly jsou zpochybněny, ale hned posléze jsou věci vnímané smysly z bezprostřední blízkosti na moment považovány za pravdivé, aby hned na to byly dány v pochybnost a také podrobeny metodické skepsi.

⁵⁹ *Úvahy o první filosofii*, s. 38

⁶⁰ *Meditace o první filosofii*, s. 33

⁶¹ *Meditace o první filosofii*, s. 33

⁶² „*Neboť ať už bdím či spím, dvě a tři je dohromady pět a čtverec nemá více stran než čtyři...*“ – *Meditace o první filosofii*, s. 33

Podle Emanuely Scribano⁶³ zde dochází k rozdělení subjektu na takzvané meditující já, které se rozhodlo podrobit všechno své poznání metodické skepsi, a takzvané staré já, které se snaží tyto důvody k pochybování vyvrátit, protože považuje smyslové poznání za správné. Mezi těmito dvěma já tak podle Scribano dochází k dialogu, kdy meditující já chce poznání skrze smysly zpochybnit kvůli tomu, že nás klamou, ale staré já mu částečně odporuje, když se domnívá, že pochybování o smyslové zkušenosti je sice správné, co se týče vzdálených předmětů, ale nemělo by se týkat bezprostředních prožitků, jako je ono sezení u krbu. Následně meditující já opět oponuje starému já, že se pochybnosti musí týkat i těchto bezprostředních prožitků, protože někdy jsou sny tak barvitě a zdají se tak reálné, že je nelze rozeznat od stavu bdění, takže meditujícímu já argument souvislého snu ukazuje možnost, že nic kromě našich myšlenek existovat nemusí. Staré já se však chopí slova a trvá na tom, že něco kromě naší mysli existovat musí, protože i kdyby všechna zkušenost byla jen sen a lidské tělo existovalo jen v naší mysli, tak by přeci jen muselo existovat něco jednoduššího, z čeho by se onen sen mohl skládat, jako je číslo, místo, čas, počet a tak dále, bez čehož by nemohl sen vůbec vzniknout, podobně, jako by bez tohoto nemohl vzniknout obraz malovaný malířem. Podle starého já nejsou skepsi podrobeny ani matematické operace, které této hypotéze souvislého snu nepodléhají, a jedná se tedy o něco nezpochybnitelného.

Jistota matematických výroků však bude zpochybněna hned záhy díky hypotéze klamajícího démona, jak bude vysvětleno v následující podkapitole.

3.3. Hypotéza boha klamatele

Descartes vychází z metafyzické a křesťanské tradice, která se domnívá, že tento svět je stvořen jediným Bohem, z čehož plyne, že tento svět je pravdivý. Descartes pro účely své metodické skepse, to je pro nalezení měřítek pravdivého poznání, pozastavuje kromě jiného také rozhodnutí ohledně své víry v Boha. Zneplatňuje teologickou víru v jediného Boha a zavádí hypotézu zlotřilého démona.

Tato hypotéza⁶⁴ spočívá v tom, že Descartes bere v úvahu možnost existence mocného lstivého démona, který ho nutí si myslet, že všechno smyslově vnímatelné kolem něj jako země, nebe, vzduch, věci, tvary, rozměry či místo existuje, a že on sám má tělo, ač nic z toho nemusí být pravdivé. Tato hypotéza v sobě obsahuje možnost, že klamající démon způsobí

⁶³ SCRIBANO, Emanuela. *A Reading Guide to Descartes's Meditations on First Philosophy*. South Bend, Indiana: St. Augustine's Press, 2016, s. 26–27. Dále citováno jako *Scribano*.

⁶⁴*Meditace o první filosofii*, s. 33–37

chybnost rozumového poznání, a tak se nelze spoléhat na pravdy poznávané rozumem, jako jsou již dříve zmíněné aritmetické a geometrické pravdy.

Gutschmidt⁶⁵ vysvětluje, co znamená to, že se nelze spolehnout na matematické pravdy kvůli hypotéze klamajícího démona, třemi různými možnými interpretacemi. Podle něj je však jen jedna z nich schopná podat vysvětlení toho, že se i zdánlivě nejvíce evidentní věci dají označit za neplatné. Tato interpretace spočívá v tom, že matematika v různých časových bodech vede k jinému výsledku, protože by zlotřilý démon způsobil proměnění skutečnosti v takovém smyslu, že to, co bylo dříve správné, dnes už neplatí. Naopak to také může znamenat, že to, co se změnilo, není skutečnost, nýbrž poznávání našeho ducha bylo negativně ovlivněno v takovém smyslu, že naše rozumové poznání je chybné, a tak již neužíváme matematických zákonů dobře.

Scribano⁶⁶ uvádí, že je pro lidskou mysl nemyslitelné si představit, že by výrok, že dva a tři se rovná pět, mohl být nepravdivý, poněvadž by jeho negace odporovala definici matematiky. Proto pro skepticismus, pro nějž bylo možné zpochybňovat smyslovou zkušenost nebo existenci vnějších předmětů, nebylo možné zpochybnit pravdivost matematických operací. Skrze lidský rozum totiž není možné matematické výroky zpochybnit tak, jako je možné zpochybnit existenci smyslově poznatelných věcí. A tak, aby se mohla matematika také zpochybnit, musí podle Scribano dojít k zavedení hypotézy klamajícího boha. Všemocný Bůh by totiž mohl způsobit, že by se výrok, který je ve skutečnosti nepravdivý, lidské mysli zdál jako pravdivý. A tak se tímto způsobem Descartovi otevírá nový skeptický argument, který byl pro skepticismus nepředstavitelný. Dokud zůstává tato hypotéza v platnosti, nelze bez pochyb říci, že matematické výroky jsou pravdivé.

Hypotézu klamajícího démona si, stejně jako hypotézu souvislého snu, nelze ověřit. Je to z toho důvodu, že stejně tak, jako člověk není schopen zjistit, zda to, co prožívá, je sen nebo realita, tak si nemůže ověřit, zda poznává pravdivě či nikoli, a tak musí brát v potaz možnost, že jeho rozumové poznání je klamné. A tak musí být prozatím brána v potaz možnost, že obě hypotézy jsou platné.

3.4. Existence já

Descartes se rozhodl odstraňovat všechno to, co lze pokládat za pochybné, až do té doby, dokud nepozná něco jistého nebo alespoň to, že nic jisté není. Z toho důvodu předpokládá, že

⁶⁵Gutschmidt, s. 68–70

⁶⁶Scribano, s. 31–33

vše, co vidí, může být nepravdivé. Popře jistotu existence svých smyslů, těla, země, nebe a vlastně všeho, což ho vede k otázce, zda existuje vůbec něco, o čem by nebylo vůbec možné pochybovat.⁶⁷

Popření existence svého těla a smyslů jej ve druhé meditaci vede ke zkoumání toho, zda je vůbec možné dokázat existenci sebe samého, aby o ní nebylo vůbec možné pochybovat:

*„Ale přesvědčil jsem sám sebe, že na světě není vůbec nic, žádné nebe, žádná země, žádné myslí a žádná těla; není to snad tudíž tak, že nejsem ani já?“*⁶⁸

V této úvaze druhé meditace můžeme spatřit Descartův začátek důkazu existence sebe samého. Ačkoli o pravdivosti vlastní existence nejprve pochybuje, když už sám sebe přesvědčil o tom, že svět a věci v něm nejsou jisté, tak ho právě tento fakt, že dokázal sám sebe přesvědčit o pochybnosti ohledně pravdivosti existence světa, dovede k vyvození vlastní existence:

*„Naopak jistě jsem, pokud jsem sám sebe o něčem přesvědčil. Ale je jakýsi nanejvýš mocný a lstivý podvodník, který se mne neustále snaží klamat. Bezpochyby jsem tudíž také já, když mne klame. (...) výpověď 'Já jsem, já existuji, je nutně pravdivá, kdykoli ji pronesu nebo pojmu myslí.“*⁶⁹

Věta „já jsem, já existuji,“ je nutně pravdivá, protože není myslitelné, že by mohl přesvědčit sám sebe o čemkoli a přitom neexistoval, stejně tak není myslitelné, že by mohl být klamán a přitom neexistoval.

Scribano⁷⁰ uvádí, že vlastní existence může být prokázána i v negaci, pokud se jedná o stejný subjekt. Totiž, i kdyby byla pronesena věta 'myslím si, že neexistuji', vedlo by to k usouzení na vlastní existenci, neboť pokud si mohu myslet, že neexistuji, musím přece existovat, abych si toto mohla myslet.

Na vlastní existenci Descartes usuzuje také skrze vidění nějakého předmětu, konkrétně vosku:

*„Soudím-li totiž, že vosk existuje, na základě toho, že jej vidím, pak už jen na základě toho, že jej vidím, zajisté mnohem zřejměji existuji také já.“*⁷¹

⁶⁷Meditace o první filosofii, s. 37–39

⁶⁸Meditace o první filosofii, s. 39

⁶⁹Meditace o první filosofii, s. 39

⁷⁰Scribano, s. 44

⁷¹Meditace o první filosofii, s. 49

Skrze vnímání vosku také znovu usuzuje na vlastní existenci. Pokud on sám soudí, že vosk vidí, musí existovat, když jej může vidět (či si myslet, že ho vidí). Pro tuto chvíli není důležité, zda vosk skutečně vidí či se jen domnívá, že ho vidí, protože v obou případech z této úvahy vyloučí vlastní existenci. To samé se týká toho, že když si myslí, že se vosku dotýká, musí existovat on sám, který se vosku dotýká. Z toho opět vyloučí vlastní existenci.⁷²

„... předpokládáme, že není žádný Bůh, žádné nebe, žádná tělesa a že my sami nemáme (...) žádné tělo; ne však, že my, kteří si to myslíme, vůbec nejsme. Odporuje si totiž, abychom pokládali to, co myslí, ve chvíli, kdy myslí, za neexistující. (...) Nemůžeme pochybovat, že existujeme, pokud pochybujeme.“⁷³

Vidíme, že existence smyslově vnímatelných věcí a tím pádem i existence světa propadá skepsi na rozdíl od existence sebe samého. Descartes může pochybovat o existenci Boha, nebe, těles, dokonce i o existenci svého těla, avšak nemůže pochybovat o existenci sebe samého. Nelze si totiž vůbec představit tu možnost, že by si něco myslel a zároveň neexistoval, že by pochyboval a zároveň neexistoval, to je nemyslitelné.

V interpretaci Edmunda Husserla⁷⁴ se jedná o apodiktickou evidenci. To znamená, že je vyloučené pochybovat o její pravdivosti, je tedy vyloučené pochybovat o existenci vlastního já, a je nemyslitelné, že by existoval opak tohoto tvrzení. Na rozdíl od pravdivosti smyslového vnímání a pravdivosti existence světa, o kterých můžeme pochybovat a o kterých se můžeme domnívat, že neexistují, a tudíž se nemůže jednat o apodiktickou evidenci,⁷⁵ je nemožné, aby, když Descartes prohlašuje „já myslím, já existuji“, zároveň nebyl. Dochází tím pádem k obratu „*k ego cogito jako k apodikticky jisté a poslední půdě souzení.*“⁷⁶

Konkrétním významem pojmu *já (ego)* si však Descartes v tuto chvíli ještě není jist. Na cestě za ustanovením *já* přemýšlí nad tím, že když se dříve zamýšlel nad tím, co je, napadalo ho, že má tělo, u nějž si byl jistý, že k jeho přirozenosti patří to, že bývá ohraničeno tvarem, dá se vyměřit, vnímat smysly. Také ho však napadalo, že se vyživuje, chodí, smyslově vnímá a myslí, což byly činnosti vztahující se k duši, u které si nevěšoval toho, co je. Zabývá se tím, co by k němu patřilo, pokud by ho onen podvodník oklamal, a nepatřilo by mu tedy nic z přirozenosti těla, ani vyživování či chůze nebo smyslové vnímání, které připisoval k duši,

⁷²*Meditace o první filosofii*, s. 49

⁷³*Principy filosofie*, s. 17

⁷⁴HUSSERL, Edmund. *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993, s. 21-22. Dále citováno jako *Karteziánské meditace*.

⁷⁵*Karteziánské meditace*, s. 21.

⁷⁶*Karteziánské meditace*, s. 22

neboť u nich je také nezbytná existence těla. Přichází tak na to, že jedině, co se od něj nedá odloučit, je myšlení.⁷⁷

3.5. Myslicí substance

Descartovo rozhodnutí ohledně povahy myslícího já je založeno v tom, že *já* existuje potud, dokud myslí.⁷⁸ A toto existovat potud, dokud myslí, je Descartem v návaznosti na předchozí metafyzickou tradici vyloženo tak, že *já* je myslící věcí neboli substancí:

*„... jsem substance, jejíž všechna podstata čili přirozenost je toliko myšlení, a jež ke své existenci nepotřebuje žádné místo ani nezávisí na žádné hmotné věci.“*⁷⁹

Já je myslící věcí neboli myslící substancí, jejíž podstatou je myšlení. *Já* jakožto substance je tedy pouze myšlení, jelikož substance nezávisí na žádné hmotné věci, *já* se nemůže vztahovat k tělu, jedná se tedy pouze o duši.

To, že je existence *já* nezpochybnitelná, není Descartovým původním tvrzením, tato myšlenka je připisovaná svatému Augustinovi nebo Tomáši Akvinskému. Descartes však jako první ve filosofické tradici přichází s tvrzením, že poznání jistoty existence vlastního *já* nezávisí na existenci těla, protože se podstata *já* skládá pouze z myšlenek.⁸⁰

*„Ale co tedy jsem? Věc myslící. Co to je? Inu, věc pochybující, chápající, tvrdící, popírající, chtějící, nechťející, něco si představující a smyslově vnímající.“*⁸¹

Je to on sám, myslící subjekt, kdo pochybuje, chápe, tvrdí, myslí, popírá, chce, či nechce, smyslově vnímá a něco si představuje, patří to tedy k podstatě *já*. I když si nemůže být jist tím, že to, co vnímá, existuje, protože může spát, a žádná představovaná věc nemusí být pravdivá, tak přesto se v něm *mody myšlení*, tedy smyslové vjemy a představy, nalézají. A tak, i kdyby nebylo pravdivé to, co si představuje, je pravdivé to, že si to představuje.⁸²

3.5.1. První poznání

„Jsem si jist, že jsem věc myslící. Vím tedy také, co je zapotřebí, abych si byl nějakou věcí jist? V onom prvním poznání totiž není nic jiného než jakési jasné a rozlišené vnímání toho,

⁷⁷*Meditace o první filosofii*, s. 39–41

⁷⁸ „*Já jsem, já existuji, to je jisté. Ale jak dlouho? Inu, pokud myslím (...) jsem tudíž (...) věc myslící.*“ – *Meditace o první filosofii*, s. 41

⁷⁹*Rozprava o metodě*, s. 27

⁸⁰*Scribano*, s. 53–54

⁸¹*Meditace o první filosofii*, s. 43

⁸²*Meditace o první filosofii*, s. 45, *Meditace o první filosofii*, s. 51

co tvrdím (...) nyní (mi) připadá, že mohu stanovit jako všeobecné pravidlo, že pravdivé je vše, co vnímám velmi jasně a rozlišeně.“⁸³

Descartes to, že *já* je *myslicí věcí* neboli substancí považuje za první poznání. Za první poznání to považuje proto, že dospěl k něčemu, čím si je jist, a o čem už nepochybuje, co nepodléhá metodické skepsi. Tuto věc považuje za pravdivou z toho důvodu, že to vnímá *jasně a rozlišeně*.

Nyní je třeba porozumět tomu, co Descartes míní tím, když říká, že něco vnímá *jasně a rozlišeně*, jelikož se jedná o pojem důležitý z hlediska jistoty našeho poznání.

Jasný poznatek a jasnost představy spočívá v tom, že poznatek je pro mysl přítomný a zjevný, představa je nazírána, není přítomna jen v náznaku či ve vzpomínce. Zřetelný neboli rozlišený poznatek je takový poznatek, který není smíšen s ničím jiným a obsahuje v sobě jen to jasné tím, že je oddělen od ostatního. Tím pádem může dojít k tomu, že poznatek může být jasný a nemusí být rozlišený, nikoli však naopak. Descartes to, že jasný poznatek nemusí být rozlišený, uvádí na příkladu, kdy lidé mohou cítit bolest, mají tedy jasný poznatek o bolesti, ale nevědí o původu bolesti, a tak se nejedná o poznatek rozlišený.⁸⁴

Jak již bylo uvedeno, Descartes nepochybuje o tom, že *já* je *myslicí věcí*, protože to vnímá *jasně a rozlišeně*, což je pro Descarta kritériem pravdivého poznání.

V dalším průběhu třetí meditace však přemýšlí o tom, že některé smyslově poznatelné věci jako zemi či hvězdy považoval za jisté, i když je posléze shledal pochybnými, jelikož na nich vnímal *jasně* to, že se ideje těchto věcí nacházejí v jeho mysli. Uvažuje o tom, že, aby mohlo možné poznat jejich pravdivost a abychom si mohli být jisti dalšími věcmi, je nutné zkoumat existenci Boha a možnost toho, že se jedná o podvodníka.⁸⁵ Je to z toho důvodu, že do té doby, než poznáme, zda Bůh existuje (a pokud existuje, zda je případně podvodník), nevíme, zda vše, co vnímáme a poznáváme je jen přelud, jen klam, jestli je možné, že jsme klamáni i v takových pro nás zřejmých věcech jako jsou jednoduché matematické výpočty, nebo to, co vnímáme a poznáváme je pravdivé. Do té doby, než dojde k poznání, zda existuje Bůh či

⁸³*Meditace o první filosofii*, s. 51–53

⁸⁴*Rozprava o metodě*, s. 58, *Principy filosofie*, s. 47–49

⁸⁵„... jakmile se naskytne příležitost, musím zkoumat, zda je Bůh a pokud je, zda může být podvodník; neboť když tuto věc nevím, zdá se, že si nikdy nemohu být zcela jist žádnou jinou.“ – *Meditace o první filosofii*, s. 53

případně bůh podvodník, nemůže poznat nic dalšího, neboť si nemůže být jistý tím, že způsob, jakým poznává, je správný, zda poznává věci pravdivě.⁸⁶

⁸⁶*Meditace o první filosofii*, s. 53

4. Poznání skrze důkaz existence Boha

Přes pozastavení se vynášení soudů nad vším, o čem lze pochybovat a připuštění možnosti souvislého snu a existence klamavého démona dochází Descartes k tomu, že jeho vlastní existence je nezpochybnitelná, ač stále musí brát v potaz potencionální pravdivost obou hypotéz. A tak z hlediska jistoty dalšího poznání si Descartes stanovuje za úkol zjistit, zda existuje Bůh či nikoli či zda popřípadě existuje klamající démon. Do té doby, než existenci Boha potvrdí či vyvrátí, si nemůže být jist pravdivostí veškerého rozumového poznání, protože netuší, zda svým rozumem poznává pravdivě nebo nepravdivě. A tak, aby mohl dojít k dalšímu poznání, musí nejprve s jistotou poznat existenci (či neexistenci) Boha.⁸⁷

4.1. Rozdělení důkazů Boží existence

Podle Gutschmidta⁸⁸ Descartes představuje dva důkazy Boží existence, přičemž první z nich je kauzální důkaz z třetí meditace a druhý z nich je ontologický důkaz, který je proveden posléze v páté meditaci. Gutschmidt⁸⁹ dále uvádí, že účelem zavedení kauzálního důkazu není jen dokázání existence Boha, ale je jím taktéž prezentování ideje Boha coby ideje, která musí být vrozená.

Naproti tomu Scribano⁹⁰ rozlišuje tři Descartovy důkazy Boží existence, přičemž první dva z nich jsou důkazy aposteriorní a třetí důkaz existence Boha je apriorní neboli ontologický z páté meditace.

Podle Scribano⁹¹ je první aposteriorní důkaz zahájen tím, že je rozebírána povaha idejí, které se neliší coby mody myšlení, ale začnou se lišit teprve, když jsou chápány jako reprezentace vnějších věcí. V tomto důkazu je podstatný stupeň reality, které jednotlivé ideje i příčiny těchto idejí mají, protože jen ze jsoucna s větší realitou může vzniknout jsoucno s menší realitou, a tak nemůže idea nekonečné substance vzniknout z myslícího já, které obsahuje méně reality. Proto musí existovat něco, co by mohlo způsobit existenci oné nekonečné ideje, tedy nekonečná substance sama.

Druhý aposteriorní důkaz se dle Scribano⁹² zakládá taktéž na ideji Boha, ale co je zde podstatné je zkoumání toho, co je příčinou existence myslící substance. Existence Boha je tak

⁸⁷ *Meditace o první filosofii*

⁸⁸ *Gutschmidt*, s. 86

⁸⁹ *Gutschmidt*, s. 94-95

⁹⁰ *Scribano*, s. 84

⁹¹ *Scribano*, s. 84-87

⁹² *Scribano*, s. 92-100

dokazována skrze existenci vlastního já. Když Descartes hledá příčinu své existence, vyloučí totiž, že by mohl on sám být příčinou své existence a musí tedy existovat něco jiného, co by mohlo být příčinou jeho vlastní existence, co by také mohlo být příčinou existence ideje Boha.

Postup, jakým Descartes dochází k důkazu existence Boha ve třetí meditaci bude podrobněji vysvětlen v následujících podkapitolách skrze Descartovy *Meditace o první filosofii*. Ontologický důkaz bude přiblížen později z důvodu zachování chronologie postupu metodické skepse.

4.2. Ideje, druhy idejí a idea Boha

Za účelem zjistit, zda je existence Boha pravdivá či nikoli začne Descartes zkoumat pravdivost či nepravdivost svých myšlenek, které rozdělí do tří rodů: ideje, chtění neboli stavy a soudy.⁹³

Ideje jsou „*jakoby představy věcí (...) třeba když myslím člověka, chiméru, nebe, anděla či Boha.*“⁹⁴ Ideje nemohou být nepravdivé, protože ať už si člověk představuje cokoli, není nepravdivé, že si to představuje, i kdyby daná věc neexistovala. Vůle či stavy taktéž nemůžou být nepravdivé, protože i kdyby si člověk přál něco nepravdivého, neexistujícího, není to v rozporu s tím, že si to přeje. To, co může být nepravdivé, a kde se tedy může mýlit, jsou soudy. Když totiž soudí, že ideje jsou podobné či shodné s věcmi samotnými, může se mýlit. Kdyby se však ideje uvažovaly pouze jako mody myšlení, nemohly by být chybné.⁹⁵

„...*Mysl (...) nalézá v sobě především ideje mnohých věcí, a nemůže se mýlit, pokud je pouze nazírá, a netvrdí ani nepopírá, že by mimo ni bylo něco jim podobného.*“⁹⁶

Tuto Descartovu myšlenku lze vysvětlit tak, že ideje nemohou být nepravdivé, pokud jsou chápány pouze jako ony představy věcí, když nepředpokládáme existenci a pravdivost oněch věcí, jejichž ideje v sobě máme. Pokud ovšem tvrdíme, že ideje jsou shodné s těmi předměty, jejichž představy v sobě máme, může zde dojít k omylu.

Ideje Descartes dělí na vrozené, jež pocházejí z vlastní přirozenosti, získané, jež dosud považoval za pocházející z vnějších věcí, a vytvořené neboli vybájené. Descartes se pouští do úvahy ohledně idejí získaných, které zatím uvažuje jako ideje, jež získal z vnějších věcí, a

⁹³*Meditace o první filosofii*, s. 55

⁹⁴*Meditace o první filosofii*, s. 55

⁹⁵*Meditace o první filosofii*, s. 55–57

⁹⁶*Principy filosofie*, s. 21

zjišťuje, že důvod, proč je pokládá za podobné těmto věcem, je, že se tomu naučil přirozeně. Tím nemyslí, že by byl veden přirozeným světlem, což by znamenalo, že by se v tomto úsudku nemohl mýlit, ale jen to, že tomu věří sám od sebe, v čemž připouští možnost toho, že se v tomto svém úsudku mýlí. Dále si Descartes uvědomuje, že získané ideje nezávisí na jeho vůli, poněvadž se některé smyslové vjemy dějí, aniž by si to přál, například to, že u krbu cítí teplo. Stále je ovšem otázkou, zda tyto ideje pocházejí nebo nepocházejí z vnějších věcí, tedy z věcí nacházejících se vně něj.⁹⁷

*„Dále, i kdyby ony ideje nezávisely na mé vůli, nepocházejí ještě proto nutně z věcí ležících vně mne.“*⁹⁸

Ideje nemusejí záviset na jeho vůli, a přesto nemusí pocházet z vnějších věcí, a to sice proto, že člověk může mít nějakou ideu, tedy představu nějaké věci, ale to ještě neznamená, že daná věc musí existovat. Proto dané ideje nemusí pocházet z vnějších věcí.

Avšak i kdyby ideje pocházely z těch vnějších věcí, tedy ne z něj samotného, přesto to nutně neznamená, že jeho ideje jsou podobné těm skutečným věcem neboli předmětům. Jako příklad, na kterém si toto můžeme jasně uvědomit, uvádí Descartes Slunce, jehož může mít dvě různé ideje. Ty vznikají proto, že když se na Slunce dívá, zdá se velmi vzdálené, a tudíž velmi malé, ale když velikost slunce vezme z vědeckých poznatků, dojde k tomu, že je několikrát větší než Země. Je tedy jasné, že obě ideje nemohou být pravdivé zároveň, a tudíž minimálně jedna z nich, která se neztotožňuje se skutečným předmětem, Sluncem, musí být nepravdivá. První z těchto idejí je poznávána skrze smysly, a je tudíž získaná, druhá z nich je buďto vrozená nebo vytvořená. Jelikož je první z nich vzata ze smyslového poznání, je Descartes přesvědčen o tom, že tato pravdivá není. Z toho Descartes dochází k závěru, že existence věcí, které by do něj ony ideje vysílaly, je nejistá.⁹⁹

Z existence ideje předmětu ještě nevyplývá existence předmětu samotného, a tak Descartes hledá ještě další způsoby, jak dojít k jistému poznání, zda ony předměty, jejichž ideje neboli představy, se nacházejí v jeho mysli, opravdu existují, zda jsou skutečné.

⁹⁷*Meditace o první filosofii*, s. 57

⁹⁸*Meditace o první filosofii*, s. 57

⁹⁹*Meditace o první filosofii*, s. 57–59

„... (Ideje) se sice vzájemně příliš nerůzní, nakořik jsou mody myšlení, ale že jsou značně různé, nakořik jedna reprezentuje jednu věc a jiná jinou. A čím více v sobě obsahují objektivní dokonalosti, tím dokonalejší musí být jejich příčina.“¹⁰⁰

Vidíme tedy, že existuje rozdíl mezi tím, když ideje chápeme pouze jako mody myšlení, nebo je začneme vztahovat k daným předmětům ve smyslu, že ideje začneme považovat za reprezentující určitou věc. Pokud ideje chápeme pouze ve smyslu představ, tak jsou svým způsobem podobné, protože všechny chápeme jako pouhé mody myšlení, a tedy co se týče dokonalosti idejí, nezáleží na tom, jakou věc si představujeme. Pokud ale začneme uvažovat o idejích ne jako pouhých představách, ale již jako reprezentacích onoho předmětu, dojdeme k tomu, že jedna idea je dokonalejší než jiná, jelikož je dokonalejší i její příčina, tedy onen předmět, jež daná idea reprezentuje, a tak například idea Boha je dokonalejší než idea stromu, nebo idea člověka je dokonalejší než idea kamene.

Descartes představuje svou teorií ohledně stupňů předmětné¹⁰¹ neboli objektivní reality, která je založena na metafyzickém konceptu ohledně stupňů dokonalosti, kde jsou věci jsou více nebo méně hodnotné, a tedy mají různé stupně dokonalosti, „podle stupně jejich blízkosti bytí v absolutním, plném smyslu.“¹⁰²

Descartes z hlediska stupňů dokonalosti rozlišuje dva druhy idejí, a to sice ideje, jež reprezentují substance a také ideje, jež reprezentují jejich mody či akcidenty. Substance může existovat samostatně, zatímco akcidenty samostatně existovat nemohou. Ideje reprezentující substance jsou tak dokonalejší a obsahují v sobě více předmětné reality než ideje reprezentující akcidenty. Tím pádem idea Boha coby nejdokonalejší substance v sobě obsahuje více předmětné reality než idea konečných substancí, které jsou méně dokonalé než substance konečná.¹⁰³

4.3. Objektivní a formální realita

Rozdíl mezi pojmy realita aktuální a realita objektivní spočívá v následujícím: „Pokud realita existuje v mysli, existuje tam objektivně. Pokud realita existuje ve vnějším světě, existuje formálně.“¹⁰⁴ Tedy pokud se zabýváme ideou, jedná se o realitu objektivní neboli

¹⁰⁰Principy filosofie, s. 25

¹⁰¹ Předmětná realita je realita, „která náleží ideám jako reprezentacím věcí.“ – Dějiny novověké filosofie, s. 11

¹⁰²Dějiny novověké filosofie, s. 11

¹⁰³Meditace o první filosofii, s. 57

¹⁰⁴CARRIERO, John Peter. *Between Two Worlds. A Reading of Descartes' Meditations*. Princeton: Princeton University Press, 2009, s. 175 (překlad vlastní)

předmětnou, protože je to realita nacházející se v dané ideji, která ve vnějším světě neexistuje. Naopak, pokud se zabýváme věcí, která existuje mimo naši mysl, ve skutečném světě, její realita je formální.

To, že v sobě určité ideje mají více předmětné (neboli objektivní) reality, znamená, že „*reprezentací se podílejí na více stupních bytí či dokonalosti.*“¹⁰⁵

V účinku je určité množství reality, které muselo vzniknout z příčiny, z čehož vyplývá, že v té příčině musí být alespoň stejné, nebo větší, množství reality, jako je v onom účinku. Descartes tak dochází k tomu, že „*z ničeho nemůže vzniknout něco, a také, že něco dokonalejšího (to jest něco, co v sobě obsahuje více reality) nemůže vzniknout z ničeho méně dokonalého.*“¹⁰⁶

To se podle něj týká nejen předmětů, ale i idejí. Realita účinků je aktuální neboli formální, kdežto realita idejí je předmětná. Věci, například kámen, nemůžou vzniknout samy od sebe, ale musí být vytvořeny něčím, co obsahuje minimálně stejně nebo více reality. Dokonce ani ona idea, jež má pouze předmětnou realitu, nemůže vzniknout, aniž by vznikla z něčeho s minimálně stejným množstvím formální reality. A přesto, že se z jedné ideje jistě může zrodit další, tak nakonec se musí dospět k nějaké první ideji, která má příčinu obsahující plnou, veškerou formální realitu, jež je v ideji obsažena pouze předmětně. Takže ač ideje nemohou být dokonalejší než věci, které reprezentují, mohou být méně dokonalé než věci, které reprezentují. A tak touto úvahou Descartes dochází k závěru, že existuje jakási prvotní ideje s takou velkou předmětnou realitou, že on sám nemá alespoň stejně velkou formální realitu, aby ona idea mohla pocházet od něj. Jelikož je vyloučeno, že tato prvotní ideje pochází od něj, musí na světě existovat věc s daleko větší formální realitou, jež bude příčinou oné ideje. Descartes tedy zkoumá, která idea má tak velkou předmětnou realitu, že z něj samotného pocházet nemůže. Prochází tak postupně všechny možné ideje, až zbude jen jedna. Ideje tělesných věcí nemají tak velkou předmětnou realitu, aby on neměl větší formální realitu, a tak mohou pocházet z něj samého, bez ohledu na to, zda to, co ony ideje reprezentují, ve skutečnosti existuje, či nikoli. Stejně tak ideje jiných lidí či živočichů mohou pocházet z něj samotného, i kdyby věci reprezentované touto idejí neexistovaly, protože předmětná realita oněch idejí není tak velká, aby toto vylučovala. Nakonec jediná idea, která má tak velkou předmětnou realitu, že zbývá jako možnost prvotní ideje, je idea Boha.¹⁰⁷

¹⁰⁵*Meditace o první filosofii*, s. 58

¹⁰⁶*Meditace o první filosofii*, s. 59

¹⁰⁷*Meditace o první filosofii*, s. 59–65

4.4. Původ ideje Boha

Před vysvětlením původu ideje Boha je třeba vrátit se k onomu pojmu substance, protože právě od pojetí pojmu substance se odvíjí, odkud pochází ideje Boha. Substance je dle Descartových definic „*věc způsobilá existovat sama o sobě*“¹⁰⁸, „*věc, která existuje tak, že k tomu, aby existovala, nepotřebuje žádnou jinou věc.*“¹⁰⁹

Za substancí bylo považováno například myslící já, avšak jediná substance, která tento význam naplňuje plně, je Bůh. Ostatní substance mohou existovat jenom díky Bohu. Kromě Boha coby substance v plném významu Descartes rozlišuje v jiném smyslu substancí rozlehlou (*res extensa*) a substancí myslící (*res cogitans*). Substancí rozlehlou je dle něj například kámen, jejíž hlavním atributem je právě ona rozlehlost, kdežto substancí myslící je například myslící já, jejímž hlavním atributem je myšlení. Obě tyto substance, jak substance rozlehlá, tak substance myslící, ke své existenci ale potřebují Boha.¹¹⁰

Vzhledem k tomu, že je myslící já substance (i když jen substance myslící) bere Descartes v potaz možnost, že by právě z tohoto důvodu mohl mít ideu nekonečné substance, tedy Boha, v sobě. Vzápětí si však uvědomuje, že coby konečná substance nemůže mít ideu nekonečné substance sám od sebe:

*„Vždyť i kdyby ve mně byla idea substance už jen díky tomu, že jsem substance, přesto ve mně ještě proto nebude idea nekonečné substance, když jsem konečný, leda by pocházela od nějaké substance, která by byla nekonečná doopravdy.“*¹¹¹

Tuto myšlenku můžeme interpretovat tak, že myslící já coby substance v sobě může mít ideu jiné substance, takže si třeba můžeme představit ideu například kamene nebo třeba stromu. Avšak, jak je již známo, konečná bytost v sobě nemůže obsahovat ideu nekonečné substance, kterou by si sama vytvořila, a to sice z toho důvodu, že idea určité věci s velkou předmětnou realitou nemůže vzniknout z věci, která má menší formální realitu. Jelikož konečná substance obsahuje menší realitu nežli jen idea nekonečné substance, ona idea od konečné substance pocházet nemůže. Potom se naskýtá otázka, odkud se tedy ona idea nekonečné substance v substancí konečné ocitla. Idea nekonečné substance se může v konečné substancí nacházet jedině tehdy, když daná idea pochází od oné nekonečné substance. Idea nekonečné substance

¹⁰⁸*Meditace o první filosofii*, s. 65

¹⁰⁹*Principy filosofie*, s. 53

¹¹⁰*Principy filosofie*, s. 53–55, *Meditace o první filosofii*, s. 65

¹¹¹*Meditace o první filosofii*, s. 67

nacházející se v konečné substanci, tedy myslícím já, tak musí pocházet od nekonečné substance, tedy od Boha.

*„Vždyť jak bych chápal, že pochybuji, po něčem toužím, to jest, že mi něco schází a nejsem naprosto dokonalý, kdyby ve mně nebyla žádná idea dokonalejšího jsoucna, ze srovnání s nímž bych uznal své nedostatky?“*¹¹²

Tuto Descartovu úvahu můžeme interpretovat tak, že myslící já poznává svoji konečnost, svoji nedokonalost a své nedostatky z toho, že je v jeho mysli obsažena idea Boha, nejdokonalejšího jsoucna, které žádné nedostatky nemá. Tím, že v sobě má obsaženou ideu dokonalého Boha, chápe svoji nedokonalost a své nedostatky, protože může porovnat své schopnosti se schopnostmi Boha a lehce dojde k tomu, že schopnosti člověka jsou o mnoho nedokonalejší. Jedině díky ideji Boha v sobě člověk chápe to, že pochybuje, jen díky této ideji v sobě si uvědomuje, že je nedokonalý, konečný.

Zika tvrdí, že ač Descartes uvádí ideu Boha jen jako předpoklad „*lidského (=svého) vědění o vlastní nedokonalosti*“¹¹³, tak ji tím ustanovuje jako „*podmínku ego cogito*“¹¹⁴, a tak „*jen díky ideji Boha je konečné jsoucno já.*“¹¹⁵

Descartes brzy po uvědomění, že myslícímu subjektu některé dokonalosti, které jsou připisovány Bohu, scházejí, prozatímne tuto myšlenku odsouvá a pro daný moment se domnívá, že dokonalosti, které jsou připisovány Bohu, u myslícího já potenciálně jsou. Rozvíjejí se však pomaleji, ale mohou být postupně rozvíjeny až do bodu, kdy by myslící já dosáhlo stejné dokonalosti, jako je u Boha, což se dle Descarta týká nejen poznání, ale i dalších dokonalostí, jež jsou v Bohu obsaženy:

*„... všechny dokonalosti, jež připisují Bohu, jsou ve mně nějak v potenci (...) mé poznání (se) ponenáhlu rozpíná, a nevidím, co brání tomu, aby se tak rozpínalo víc a víc do nekonečna, a proč bych pomocí takto rozpjatého poznání nemohl dosáhnout všech ostatních Božích dokonalostí.“*¹¹⁶

Vzápětí si však Descartes uvědomuje, že i když se poznání myslícího subjektu stále více rozvíjí, tak tento druh poznání nelze považovat za něco vztahující se k ideji Boha. Poznání

¹¹²*Meditace o první filosofii*, s. 67

¹¹³ZIKA, Richard. *RENÉ DESCARTES. Metafyzika lidského dobra*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, s. 83. Dále citováno jako *Zika*.

¹¹⁴*Zika*, s. 83

¹¹⁵*Zika*, s. 83

¹¹⁶*Meditace o první filosofii*, s. 69

myslícího subjektu se vůbec nedá porovnat s poznáním, které má Bůh. Boží poznání je totiž nekonečné, je dokonalé, zatímco potenciaálně se rozvíjející poznání myslícího subjektu vůbec dokonalé není, není nekonečné, jelikož, ač se vždy může rozvíjet více a více, nikdy nedosáhne dokonalosti, a navíc už jen to, že se poznání myslícího subjektu rozvíjí postupně, značí jeho nedokonalost.¹¹⁷

Dalším důvodem, proč idea Boha musí pocházet od Boha samotného, respektive, proč si ji myslící já nemůže vymyslet samo, je ten, „že *předmětné bytí ideje se nemůže vytvořit z pouhého potenciaálního bytí, které je ve vlastním smyslu slova ničím, ale výhradně z bytí aktuálního čili formálního.*“¹¹⁸

A ač pro Descarta coby konečnou bytost s omezeným rozumovým poznáním existuje spousta věcí, které nelze ohledně Boha pochopit, tak to nevylučuje existenci Boha, poněvadž je pochopitelné, že konečná bytost nemá ve své moci možnost plného pochopení existence nekonečné bytosti, tedy bytosti nejdokonalejší. Idea Boha coby idea obsahující nejvíce předmětné reality je idea nejvíce pravdivá, rozlišená a jasná.¹¹⁹

Descartes přesto ze všech možných úhlů zkoumá, zda by přeci jen nebylo možné, aby idea Boha pocházela z něčeho jiného než z Boha samého, ale stále dochází jen k tomu, že původcem oné ideje může být jen Bůh sám. Poněvadž kdyby Bůh neexistoval, tak by idea Boha i Descartes sám museli z něčeho pocházet. A pokud by pocházeli z něj samotného, tak by to znamenalo, že by musel on sám být tím dokonalým jsoucnem. Ví však, že tomu tak není, protože pokud by tomu tak bylo, tak by měl všechny dobré vlastnosti, a tak by například vůbec nepochyboval, jelikož pochybování je vlastnost jsoucna nedokonalého. Vzhledem k tomu, že pochybuje, nemůže být oním nejvyšším jsoucnem on sám. A jelikož se nedá popřít, že je pravdivé, že v sobě má ideu Boha, tak ona idea odněkud musí pocházet, tedy si ji do sebe nemohl vložit sám, protože ona idea má větší předmětnou realitu, než má on sám realitu aktuální, z čehož vyplývá, že ona idea musí pocházet od něčeho s tak velkou formální realitou, že z něj může vzniknout tato idea. A tak Bůh musí existovat.¹²⁰

Když si Descartes potvrdil, že není jiné možnosti, než že by ideu Boha získal od Boha samotného, zjišťuje, jak je možné, že ji od Boha získal, jak se stalo, že tuto ideu má v sobě nyní obsaženou:

¹¹⁷*Meditace o první filosofii*, s. 69

¹¹⁸*Meditace o první filosofii*, s. 69

¹¹⁹*Meditace o první filosofii*, s. 67–69

¹²⁰*Meditace o první filosofii*, s. 69–71

„Nenačerpá jsem ji (ideu Boha) totiž smysly ani jsem ji nezískal nečekaně, jak se stává u idejí smyslově vnímatelných věcí, (...); ani jsem si ji nevybájl, neboť z ní nemohu vůbec nic ubrat ani k ní přidat; a tedy zbývá, že je mi vrozená, stejně jako je mi vrozená také idea mne samého.“¹²¹

Vidíme, že Descartes zprvu vyloučí získání této ideje skrze smyslové vnímání, jelikož není možné, aby tuto ideu získal tak, že by ji někde spatřil, zaslechl nebo podobně, ani si ji nemohl vytvořit sám, neboť by to odporovalo všemu, co ohledně této ideje vyzkoumal již dříve. Jelikož ideje rozdělil do tří druhů na vrozené, získané a vytvořené sebou samým, nezůstává žádná jiná možnost, než že idea Boha je idea vrozená.

Descartes dochází k tomu, že idea Boha byla do lidské mysli vložena samotným Bohem, který ho coby jeho stvořitel stvořil ke svému obrazu, tedy člověk je obrazem Boha. Člověk je vytvořen Bohem a je Božím obrazem:

„Není přece nic divného, že do mne Bůh tuto ideu vložil, když mne tvořil (...) Ale už jen z toho, že mne Bůh stvořil, je nasnadě, že jsem nějak učiněn k jeho obrazu...“¹²²

Tímto pojetím člověka jako imago Dei Descartes navazuje na Písmo, ale také na Tomáše Akvinského. Descartovo pojetí se však od pojetí Tomáše Akvinského liší.¹²³ U Tomáše Akvinského „člověk aktualizuje toto své bytí tím, že (...) poznává a miluje nikoli sebe, nýbrž právě Boha.“¹²⁴ U Descarta člověk „podobně jako on (Bůh) určuje sebe sama sebou samým,“¹²⁵ přičemž člověk je „nedokonalým a konečným (=determinovaným) obrazem čistě a nekonečně sebeprodukce, sebe-kauzace Boha.“¹²⁶

4.5. Vyvrácení hypotézy boha klamatele

Descartes se v důkazu Boží existence domníval, že existence Boha je daná tím, že on sám v sobě má ideu Boha. Bůh je nejdokonalejší jsoouco, které je tak dokonalé, že člověk jeho všechny dokonalosti nemůže pochopit, a které nemá vůbec žádné nedostatky.¹²⁷ Bůh coby jsoouco nemající žádné nedostatky nemůže klamat, jelikož klam je znakem nedostatku. A tak vůle klamat k podstatě Boha vůbec nenáleží:

¹²¹Meditace o první filosofii, s. 73–75

¹²²Meditace o první filosofii, s. 75

¹²³Zika, s. 81.

¹²⁴Zika, s. 81

¹²⁵Zika, s. 82

¹²⁶Zika, s. 82

¹²⁷Meditace o první filosofii, s. 75

„... není možné, aby mne (Bůh) kdy klamal; v každém klamu či podvodu se totiž nachází nějaká nedokonalost; a byť možnost klamat vypadá jako značný doklad bystrosti či moci, vůlí klamat se osvědčuje špatnost či slabost, a tudíž k Bohu nepatří.“¹²⁸

Tento krok ohledně vyloučení možnosti, že Bůh klame, je v Descartově zajištění pravdivého a jistého poznání velice důležitý z toho důvodu, že z něj vyplývá vyvrácení hypotézy boha klamatele. Připomeňme, že tato hypotéza spočívala v tom, že by nás onen zlotřilý démon klamal a způsobil, že bychom věřili v pravdivost klamného poznání. Avšak tím, že Descartes dokázal, že Bůh nemůže klamat, došlo k ověření toho, že garantem pravdivosti našeho rozumového poznání je Bůh, a tím byla vyvrácena ona možnost existence klamajícího démona, který by způsobil, že naše rozumové poznání je klamně.

4.6. O příčinách chyb a omylů

Z toho, že byla vyvrácena hypotéza zlotřilého démona, vyplývá, že schopnost souzení pochází od Boha, a tak při jejím správném užívání nedochází k dopouštění se chyb. To by ovšem implikovalo, že se člověk chyby nemůže dopustit vůbec: *„... mám-li totiž vše, co je ve mně, od Boha a nedal-li mi Bůh schopnost chybovat, nemohu podle všeho chybovat nikdy.“¹²⁹*

Avšak lidé se chyb někdy dopouštějí, a tak Descartes zkoumá, jak je možné, že se někdy mýlí, ač rozumové poznání pochází od Boha.

„I když Bůh není podvodník, často se nicméně stává, že chybuje. Abychom pak objevili původ a příčinu našich omylů a naučili se jich vyvarovat, musíme si všimnout, že závisejí spíše na vůli než na chápavosti.“¹³⁰

Descartes ve čtvrté meditaci ukazuje dva důvody, proč dochází k chybám. Předtím, než dojde k vysvětlení skrze vůli a chápavosti, je příčina chyb vysvětlena skrze to, kde se v hierarchii jsoucen nachází člověk, tedy mezi Bohem a nejsoucím.

Na jedné straně hierarchie se nachází Bůh, jenž je nejvyšším dokonalým jsoucím, avšak na druhé straně se nachází nejsoucí, a člověk se nachází mezi těmito dvěma póly. Je tedy sice nejen stvořen nejvyšším jsoucím (což by implikovalo, že by se nemýlil nikdy), ale také se částečně podílí na nejsoucím. To znamená, že má člověk mnoho nedostatků, které vedou k chybám a mýlkám. Není to totiž tak, že by existovala nějaká schopnost se mýlit, jež by byla lidem dána od Boha, ale podle Descarta k chybám dochází právě proto, že naše schopnost

¹²⁸*Meditace o první filosofii, s. 77*

¹²⁹*Meditace o první filosofii, s. 77*

¹³⁰*Principy filosofie, s. 39*

soudit není nekonečná, tak jako je tomu u Boha, nýbrž u konečných bytostí je schopnost soudit omezená, a tak dochází k chybám. Descartes přemýšlí, jak je možné, že Bůh stvořil něco, co není úplně dokonalé (tedy člověka, jenž se mýlí), a dojde k tomu, že Bůh jako nejvyšší jsoucní mohl učinit něco, co člověk nechápe, protože konečné jsoucní zkrátka nemusí být schopno pochopit všechny motivy, které nekonečné jsoucní má. Neznamená to, že by proto měla být existence Boha zpochybněna.¹³¹

Následné vysvětlení se již vztahuje k vůli a chápavosti. Konkrétní příčiny chyb podle Descarta závisí na dvou věcech, „*na mé schopnosti poznávat a na schopnosti volit čili svobodě rozhodování, to jest, na chápavosti, a zároveň na vůli.*“¹³² Schopnost poznávat je totiž schopnost, jenž není u konečných bytostí nekonečná, naopak, je relativně omezená, je tedy konečná. Na druhou stranu schopnost vůle je podle Descarta u konečných bytostí tak velká, že už ani větší být nemůže, je tedy nekonečná. Chyby tak plynou z toho, že člověk se může svobodně rozhodovat o věcech, které není schopen poznat jasně a rozlišeně. Jelikož tyto věci tedy jasně a rozlišeně nepoznává, může se v nich mýlit. Z pojednání o jednotlivých schopnostech konečného jsoucní vyplyne závěr, že jediná schopnost, jež je pro konečnou substanci neomezená ve smyslu, že je tak velká, že konečná bytost už nemůže toužit po tom, aby této schopnosti měla více, je právě vůle. Ostatní schopnosti, jako právě schopnost poznávat, jsou pro ni omezené. Avšak i vůle je u Boha daleko větší než u konečné bytosti.¹³³

Descartes se domnívá, že naše vůle spočívá „*v tom, že něco můžeme buď učinit, nebo neučinit.*“¹³⁴ Můžeme se tedy rozhodnout, že něco zvolíme, nebo něco nezvolíme, například budeme s něčím souhlasit nebo naopak nesouhlasit. Naše vůle je totiž plně svobodná, a tak se můžeme rozhodovat i o tom, co plně nechápeme, co nepoznáváme jasně a rozlišeně, poté ovšem není vyloučeno, že se dopustíme omylu:

„... *příčinou mých omylů není ani síla chtít (...), ani síla chápat. (...) Odkud se tedy rodí mé chyby? Inu jen z toho, že když vůle sahá dál než chápavost, nedržím ji v týchž omezeních, ale dopřávám jí takovou rozlehlost, aby se týkala i toho, co nechápu, a ježto je vzhledem k tomu nevyhraněná, snadno se odchýlí od pravdivého a dobrého, a tak se mýlím ...*“¹³⁵

¹³¹*Meditace o první filosofii*, s. 77–79

¹³²*Meditace o první filosofii*, s. 81

¹³³*Meditace o první filosofii*, s. 81–83

¹³⁴*Meditace o první filosofii*, s. 83

¹³⁵*Meditace o první filosofii*, s. 85

Tuto Descartovu myšlenku můžeme interpretovat tak, že příčina omylu spočívá v tom, že člověk se rozhoduje o něčem, co dostatečně nechápe (jelikož mu jeho konečná podstata neumožňuje chápat vše, co by si býval byl chápat přál) a musí ohledně dané věci učinit nějaké rozhodnutí, vynést nějaký soud. V momentě, kdy není možné zaujmout onen Descartův skeptický postoj zpochybňovat vše, co je možné zpochybnit, ale k určitému rozhodnutí musí dojít, aniž víme vše, co bychom v dané situaci vědět potřebovali, může dojít k tomu, že v našem úsudku uděláme chybu, a tak se rozhodneme špatně, protože naše poznání na tuto věc nestačilo.

Na druhé straně se může stát, že se rozhodneme správně, ale poté to nebude proto, že bychom to poznali správně, ale dojde k tomu, že jsme čirou náhodou učinili správnou volbu.¹³⁶ Descartes říká, že ani v tomto případě nejsme viny zbaveni, „*protože přirozeným světlem je zjevné, že určení vůle musí být vždy předcházeno vnímáním chápavosti.*“¹³⁷

To, že člověk může vyjádřit souhlas s něčím, co není v jeho moci pochopit, však neznamená, že by se jednalo o Boží nedostatek, když toto dovolil, ale jedná se o chybu dotyčného, když si dovolí soudit něco, o tom, co nechápe:

*„To, že mi dal (Bůh) svobodu souhlasit či nesouhlasit tam, kde do mé chápavosti nevložil jasné a rozlišené vnímání, není totiž vůbec žádnou Boží nedokonalostí, ale bezpochyby je mou nedokonalostí to, že této svobody neužívám dobře a vynáším i soudy o tom, co nechápu správně.“*¹³⁸

Descartes dále tvrdí, že ač se myslící já nemůže zbavit chyb tím, že by všechno jasně a rozlišeně vnímalo, a tedy vše správně chápalo, může se zbavit chyb tak, že nebude soudit nic o tom, kam jeho chápavost nesahá. Pokud totiž bude vynášet soudy jen o tom, co zřetelně chápe, není možné, aby se dopustil chyby. Je tomu tak proto, že jasné a rozlišené vnímání je pravdivé, jelikož pochází od Boha, který nemůže vzhledem ke své vlastní dokonalosti klamat. Proto je vyloučené, aby se v daném případě dopustil chyby a zmýlil se.¹³⁹

A tak zjišťujeme, že pravdivost poznání spočívá v jasných a zřetelných poznacích, což je garantováno existencí Boha. Zdrojem pravdivého poznání je tak pro Descarta myslící subjekt, který je schopen poznávat jasně a rozlišeně. Myslíci subjekt je schopen usoudit, co poznává jasně a rozlišeně a tyto jasné a zřetelné poznatky dokáže rozeznat od ostatních poznatků, které

¹³⁶*Meditace o první filosofii*, s. 85-87

¹³⁷*Meditace o první filosofii*, s. 85-87

¹³⁸*Meditace o první filosofii*, s. 87

¹³⁹*Meditace o první filosofii*, s. 89

takto jasně a pravdivě nepoznává, a tím pádem je schopen se vyhnout chybám a omylům, což myslící subjekt vede k pravdivému poznání a vědění.

5. Esence a existence

Na začátku metodické skepse došlo k zpochybnění všeho, co zpochybnit lze, počínaje poznatky z tradice filosofie přes existenci toho, co je poznáváno smysly, materiální věci, matematické výroky, Boha až po zpochybnění existence sebe samého. V průběhu metodické skepse však došlo k ustanovení věcí, které jsou nezpochybnitelné, počínaje existencí myslícího já, přes existenci Boha až po matematické pravdy. Jediné, co tedy ještě zůstává podrobena skepsi a je zneplatněno, je existence materiálních věcí.

5.1. Esence a existence materiálních věcí

Descartes po prvotním zpochybnění všeho jsoícího dokázal existence svého já a existenci Boha, ale metodické skepsi je v tento moment stále ještě podroben svět jako takový. Je tak třeba dokázat, zda materiální věci existují, či nikoli.

Descartes v tomto procesu nejprve rozděluje ideje na rozlišené, což jsou velikost, šířka, hloubka, rozměry, tvary, polohy, pohyby a jejich trvání, a smíšené.¹⁴⁰

Některé ideje sice nemusí být skutečně přítomny ve vnějším světě, mimo existenci myslícího subjektu, ale přesto se nejedná o ideje vytvořené sebou samým. Descartes toto ukazuje na příkladu trojúhelníku, jehož esencí jsou dané vlastnosti trojúhelníku, a tak i kdyby trojúhelník nikde ve vnějším světě skutečně neexistoval, přesto je jeho přirozenost daná, a nemůže se tedy jednat o ideu vytvořenou myslícím subjektem. Nemůže se ovšem jednat ani o ideu získanou, protože si stejně tak jde představit esenci u jiných věcí, které člověk nemohl spatřit nebo jinak získat skrze smysly, jako například u tisíciúhelníku.¹⁴¹ Všechny tyto věci jsou pravdivé z toho důvodu, že „*je jasně poznávám*“¹⁴² a „*vše, co jasně poznávám, je pravdivé.*“¹⁴³

Descartes se tak domnívá, že materiální věci musí existovat proto, že si je představuje, a „*představovat si není nic jiného než jaksí soustředit poznávací schopnost na těleso jí niterně přítomné, a tudíž existující.*“¹⁴⁴

Představovat si¹⁴⁵ znamená, že si člověk představuje danou věc před sebou v mysli, to například může probíhat u trojúhelníka, kdy člověk nejen chápe, jak tento útvar vypadá, že

¹⁴⁰*Meditace o první filosofii*, s. 91

¹⁴¹ *Meditace o první filosofii*, s. 91–93

¹⁴²*Meditace o první filosofii*, s. 93

¹⁴³*Meditace o první filosofii*, s. 93

¹⁴⁴*Meditace o první filosofii*, s. 101

¹⁴⁵ *Meditace o první filosofii*, s. 103

má tři strany, ale zároveň si ho může představovat, může ho „*nahlížet jakoby před sebou.*“¹⁴⁶ Něco jiného nastává u tisíciúhelníku, kdy člověk může pochopit, jak by tento tvar asi mohl vypadat, chápe, že má tisíc stran, ale je to již tak komplikovaný útvar, že si člověk jen těžko může tento útvar představit, aby si skutečně představoval tisíciúhelník tak, že by ho před sebou viděl. To se týče i ostatních takto složitých matematických útvarů.¹⁴⁷ U některých však lze je jen chápat bez představování si jich, nebo si je jen představovat, což je složitější, než je jen chápat, protože „*představování si vyžaduje jakési zvláštní zaostření mého ducha, které při chápání nepotřebuji.*“¹⁴⁸

V další pasáži se Descartes věnuje rozdílu mezi schopností mysli si něco představovat a něco chápat.¹⁴⁹ Schopnost představovat si není podle Descarta součástí podstaty lidské mysli z toho důvodu, že by se bez této schopnosti v její existenci nic nezměnilo, a tak tato schopnost musí pocházet od jiné věci, různé od myslícího já. Pokud by schopnost představování si pocházela od těla, které by existovalo a bylo propojeno s myslí, mohlo by to zapříčinit, že si člověk bude schopný představovat materiální věci. Můžeme si tak všimnout, že k chápání mysli nepotřebuje existenci ničeho dalšího než sebe samotné a při chápání idejí, které v sobě obsahuje, se tak může spolehnout jen na sebe samou, zatímco to, aby si mysl něco představovala, může probíhat jen za předpokladu, že existence těla (které je v daný moment bráno jen jako pravděpodobné) je skutečná, jelikož se v tomto případě vztahuje k tělu, se kterým je propojena a „*nahlíží v něm něco shodného s idejí, kterou chápala nebo vnímala smysly.*“¹⁵⁰

Descartes chce skrze smyslové vnímání dospět k tomu, zda je existence tělesných věcí skutečně pravdivá.

Descartes předtím, než začal aplikovat svou metodickou skepsi, přijímal všechno, co mu smysly předkládaly, jako za nezpochybnitelnou jistotu, avšak poté, co začal zpochybňovat vše, co zpochybňovat lze, pravdivost všeho, co mu předkládají smysly, zneplatnil. Avšak nyní, poté, co ví, že byl stvořen Bohem, se nachází na pomezí mezi těmito dvěma póly, a

¹⁴⁶*Meditace o první filosofii*, s. 103

¹⁴⁷*Meditace o první filosofii*, s. 103

¹⁴⁸*Meditace o první filosofii*, s. 103

¹⁴⁹*Meditace o první filosofii*, s. 103–105

¹⁵⁰*Meditace o první filosofii*, s. 105

domnívá se tak, že ne vše, co smysly předkládají, by se mělo přijímat, ale ani ne zpochybňovat.¹⁵¹

Za svou přirozenost neboli esenci považuje jen myšlení, a tak z toho vyvozuje, že jeho „*esence spočívá jen v tom, že jsem věc myslící.*“¹⁵² Podstata já se tak stále po všech úvahách pro Descarta nachází v tom, že je myslící věcí, podstata já je tedy stále odloučena od těla. Descartes z toho vyvozuje, že duše se od těla skutečně odlišuje z toho důvodu, že duše coby myslící já je jenom myslící substancí, tedy substancí s atributem myšlení, kdežto tělo je myslící rozlehlou, s hlavním atributem rozlehlosti.¹⁵³ Mysl a tělo jsou dvě různé, svými podstatami se lišící, substance s různými atributy. Tyto substance jsou tedy od sebe oddělené, proto se Descartes domnívá, že myslící já může existovat nezávisle na existenci těla:

*„...mám jasnou a rozlišenou ideu sebe sama, nakolik jsem pouze věcí myslící, nikoli rozlehlou, a na druhé straně rozlišenou ideu těla, nakolik je pouze věcí rozlehlou, nikoli myslící. Je tedy jisté, že jsem od svého těla opravdu odlišný a mohu existovat bez něj.“*¹⁵⁴

Co se týče důkazu existence materiálních věcí, Descartes k němu dospívá znovu skrze ideje, a to konkrétně ideje získané, pocházející z vnějších věcí, u nichž dříve rozebíral, zda skutečně pocházejí z vnějších věcí a zda jsou s nimi shodné.¹⁵⁵ Jelikož již Descartes dospěl k důkazu existence Boha, a to sice Boha, v jehož přirozenosti není žádný klam, domnívá se Descartes, že jelikož je přesvědčen, že ony ideje pochází z vnějších věcí, vnější věci skutečně musí existovat, aby tyto získané ideje z nich mohly pocházet, protože kdyby z nich nepocházely, odporovalo by to již zjištěné dobré přirozenosti Boha.¹⁵⁶

5.2. Ontologický neboli apriorní důkaz existence Boha

V páté meditaci Descartes provádí nový důkaz existence Boha, apriorní důkaz, který Kant později nazve ontologickým.¹⁵⁷ Jedná se o třetí a poslední důkaz existence Boha obsažený v Meditacích.

Tento ontologický důkaz spočívá v definici Boha coby nejdokonalejšího jsoucna, k jehož esenci nutně náleží existence. Descartes je přesvědčen, že „*k i ideji nanejvýš dokonalého*

¹⁵¹*Meditace o první filosofii*, s. 109

¹⁵²*Meditace o první filosofii*, s. 111

¹⁵³ Srov. *Meditace o první filosofii*, s. 65

¹⁵⁴*Meditace o první filosofii*, s. 111

¹⁵⁵*Meditace o první filosofii*, s. 55

¹⁵⁶*Meditace o první filosofii*, s. 113

¹⁵⁷*Scribano*, s. 134

jsoucná náleží nutná a věčná existence.“¹⁵⁸ Existence k Bohu nutně náleží, protože existence je dokonalost, a tak si není možné představit, aby nanejvýš dokonalému jsoucnu tato dokonalost chyběla.

*„... z toho, že nemohu myslet Boha jinak než jako existujícího, vyplývá, že existence je od Boha neoddělitelná, a on proto doopravdy existuje.“*¹⁵⁹

Boha nelze myslet jinak než jako existujícího, tudíž k jeho esenci nutně náleží existence, a tak Bůh musí existovat.¹⁶⁰

¹⁵⁸*Principy filosofie, s. 23*

¹⁵⁹*Meditace o první filosofii, s. 95*

¹⁶⁰*Meditace o první filosofii, s. 95*

Závěr

Smyslem poznání pro René Descarta bylo stanovit pravdivé poznání, které bude nezpochybnitelné. Pravdivost poznání je pro něj založena v jasných a rozlišených poznacích. Zdrojem pravdivého poznání je myslící subjekt, jelikož právě myslící subjekt je schopen rozlišit mezi těmito jasnými a rozlišenými poznatkami, jejichž pravdivost je podložena existencí dobrotivého Boha, a mezi smíšenými poznatkami, jimiž k nezpochybnitelnému poznání nelze dospět.

Pomocí metody interpretace zde byla přiblížena cesta, jakou René Descartes k pravdivému poznání dochází, tedy metoda hyperbolické skepse. Skrze tuto metodu René Descartes nejprve zpochybnil existenci všech dosavadních poznatků z tradice filosofie, všech smyslově poznatelných věcí, všeho jsoucího, existenci Boha i dokonce sebe samého. Byly zde představeny interpretace dvou hypotéz, které v metodické skepsi mají podstatné místo v rámci zpochybnění opravdu všeho, co je možné zpochybnit, a to sice argument souvislého snu, skrze něj je Descartovi umožněno zpochybnit existenci všech materiálních věcí, tak také hypotézu klamajícího boha či zlotřilého démona, který mu poskytuje možnost zpochybnit i matematické důkazy, které byly v předchozí filosofické tradici nezpochybnitelné. Bylo zde popsáno, jak Descartes posléze skrze evidenci došel k poznatkům, jež se pro něj staly jistými a nezpochybnitelnými, což je právě existence myslícího subjektu a také existence Boha, kterou Descartes dokazuje jak skrze apriorní, tak skrze aposteriorní důkazy. Jedním z důležitých kritérií pro důkaz Boží existence je idea Boha, jenž v sobě myslící já obsahuje, a také jasný a rozlišený poznatek této ideje. Nakonec skrze metodickou skepsi došlo i k potvrzení pravdivosti existence materiálních věcí, a tedy i existenci vlastního těla. A tak jsme mohli skrze tuto metodickou skepsi prozkoumat, že jako pravdivé poznání byla Descartem stanovena nejen existence sebe samého coby myslícího já, ale také pravdivost existence Boha či existence věcí ve světě.

Seznam použité literatury:

CARRIERO, John Peter. *Between Two Worlds. A Reading of Descartes' Meditations*. Princeton: Princeton University Press, 2009. ISBN 978-0-691-13561-8.

DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia = Meditace o první filosofii*. Přeložili Petr Glombíček a Tomáš Marvan. 3. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2015. 127 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 35. ISBN: 978-80-7298-202-8.

DESCARTES, René. *Regulae ad directionem ingenii = Pravidla pro vedení rozumu*. Z latinského originálu přeložil Vojtěch Balík. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2000. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 32. ISBN 80-7298-00-9.

DESCARTES, René. *Principy filosofie*. Výbor doplněný dvěma Descartovými dopisy princezně Alžbětě Falcké. Bilingva. Přeložili Petr Glombíček a Tomáš Marvan. 1. vydání. Praha: Filosofia, 1998. 184 s. ISBN 80-7007-112-5.

DESCARTES, René. *Rozprava o metodě*. Z francouzského originálu přeložila Věra Szathmáryová-Vlčková. 3. vydání. Praha: Svoboda, 1992. 67 s. ISBN: 80-205-0216-5.

DESCARTES, René. *Úvahy o první filosofii, v nichž se dokazuje Boží existence a rozdíl mezi lidským duchem a tělem*. Praha: Svoboda, 1970.

HUSSERL, Edmund. *Karteziánské meditace*. Z německého originálu přeložila Marie Bayerová. 2. vydání – reprint. Praha: Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0311-0.

MRÁZ, Milan. Descartes a antická metafysika. In: *Filosofické dílo René Descartesa*. Praha: Filosofia, 1998. ISBN 80-7007-114-1.

SCRIBANO, Emanuela. *A Reading Guide to Descartes' Meditations on First Philosophy*. South Bend, Indiana: St. Augustine's Press, 2016. ISBN 978-1-58731-690-6.

SOBOTKA, Milan, Milan ZNOJ a Josef MOURAL. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela*. 2. vydání, opravené. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1994. 272 s. ISBN 80-7007-057-9.

SOBOTKA, Milan. Pojetí substance a pohybu v Descartově a Aristotelově filosofii. *Filosofický časopis*. Praha: ČSAV, 1980, 18 (4), s. 612–626. ISSN 0015-1831.

ZIKA, Richard. *René Descartes: metafyzika lidského dobra*. 1. vydání. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 146 s. ISBN 978-80-7308-307-6.